

EESTI

TOIT JA TOIDUOHUTUS

Toitumiskultuur on oluline osa rahvuskultuurist. Igas riigis on olemas vaid sellele omane toitumiskultuur ning rahvuslikud toidud ja toiduained. Traditsiooniline Eesti toit on olnud läbi ajaloo kohalik toit meie oma põldudelt, karjamaadelt, aedadest ja vetest. Kogu Eesti põllumajandus on läbi aegade olnud orienteeritud toidutootmisele. Juba sajandeid tagasi oli toidul oluline osa kaubanduses naaberriikidega, toidueksport tänapäevases mõistes sai alguse 17. sajandil. Sellest ajast alates on Eesti toit olnud kõrgelt hinnatud nii sise- kui välismaal.

Kõigil Eesti elanikel on kindlasti oma nägemus Eesti rahvustoidust, kuid sageli kipuvad kõigepealt meenuma arhailised traditsioonilised toidud, mida tegelikult enamik meist igapäevaselt ei söö. Aja jooksul on meie toitumisharjumused ja võimalused ning elutempo muutunud, seetõttu ei vasta kunagine talupojakööök enam kaasaja nõuetele. Samas aga on olemas igati tänapäevaseid tooteid-roogasid, mida Eesti inimene armastab, omaseks

peab ning meelsasti ka oma külalistele pakub. Seega on Eestile tüüpilise toidu leidmisel oluline toidu sobivus tänapäeva tarbija toidulauale ja toiduaine kättesaadavus, väliskülaliste vaatenurgast aga ka selle eripära.

Kasvanud on inimeste teadlikkus ja tervisliku toitumise põhimõtete järgimine on muutunud järjest populaarsemaks. Pidevalt suureneb ka nõudlus mahetoidu järele. Mahe- ehk ökoloogiline põllumajandus ja mahetoidu töötlemine annab eriti väiksematele tootjatele ja töötlejatele hea võimaluse eristuda ning leida oma toodangule mahetoitu väärtustav tarbija.

Toiduohutus muutub tarbijate jaoks üha olulisemaks. Eesti on viinud toiduohutust puudutavad õigusaktid ja järelevalve tasemele, mis on usaldusväärne nii riigi siseselt kui väljastpoolt vaadatuna.

EESTI TOIDUAINETÖÖSTUS

Toiduainetööstus on Eestis oluline ja traditsioonidega tööstusharu. Toiduaine- ja joogitööstuse osatähtsus Eesti SKP-s on püsinud läbi aastate 2% ümber.

Eesti Statistikaameti esialgsel andmel toodeti 2011. aastal toiduainetööstusettevõtete poolt kokku 1,19 miljardi euro eest toodangut. See moodustas Eesti töötleva tööstuse kogutoodangust 14% (joonis 1). Toidutootmise ja -tarbimise näitajates avaldub selgelt 2009. aasta majanduslanguse mõju. Teiste Euroopa Liidu riikidega võrreldes on Eestis olnud toiduaine- ja joogitööstuste toodangumahu vähenemine üks

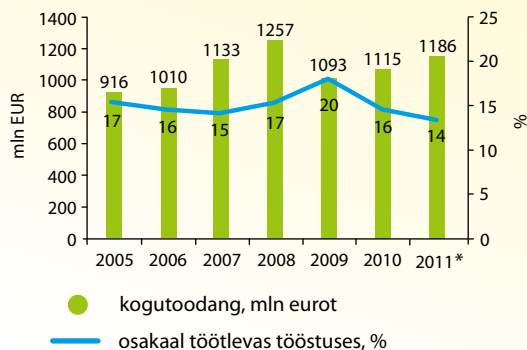
järsemaid. See näitab meie toiduainetööstuse haavatavust ja tugevat sõltuvust maailmaturu olukorrast.

Suurima osa Eesti toiduainetööstuse rahalisest mahust annavad piima-, liha- ja joogitööstus – 2011. aastal vastavalt 28%, 18% ja 14% (joonisid 2, 3).

Statistikaameti esialgsel andmel eksporditi Eestist 2011. aastal toiduainetööstuse toodangut 430,9 mln euro väärtuses (joonis 4). Toiduainetööstuse ekspordi osatähtsus toodangu müügis oli 2011. aastal 36,4%.

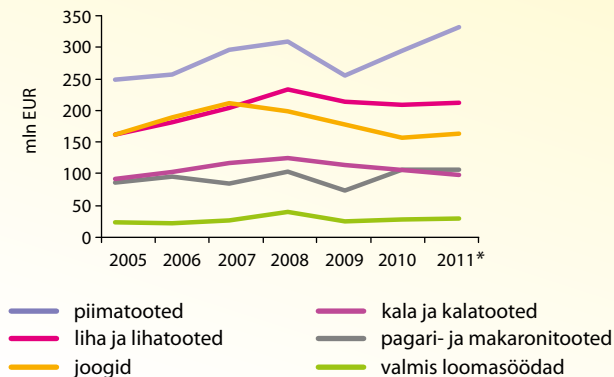

Joonis 1. Toiduainetööstuse kogutoodang Eestis (mln eurot) ja osatähtsus töötlevas tööstuses, (%) aastatel 2005–2011

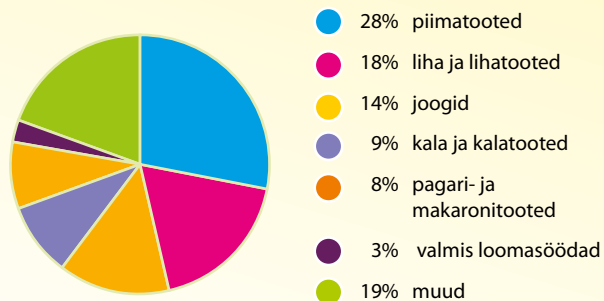
Allikad: Statistikaamet, Põllumajandusministeerium
(* – esialgsed andmed)

Joonis 2. Toiduainete tootmine Eestis aastatel 2005–2011 (mln eurot)

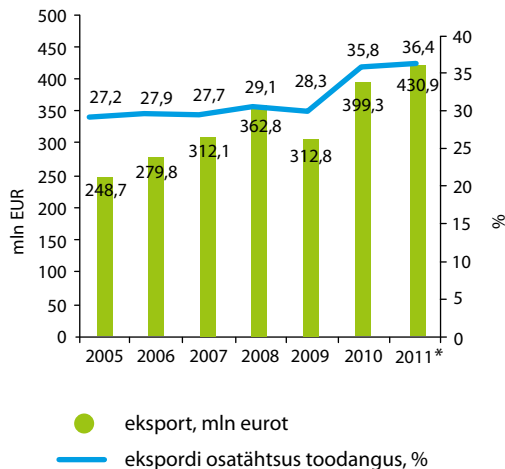
Allikad: Statistikaamet, Põllumajandusministeerium
(* – esialgsed andmed)

Joonis 3. Eesti toiduainetööstuse struktuur 2011. aastal* (% rahalisest väärtusest)

Allikad: Statistikaamet, Põllumajandusministeerium
(* – esialgsed andmed)

Joonis 4. Toiduainetööstuse eksport (mln eurot) ja ekspordi osatähtsus tootangus (%) aastatel 2005–2011

Allikad: Statistikaamet, Põllumajandusministeerium
(* – esialgsed andmed)

Piimatööstus

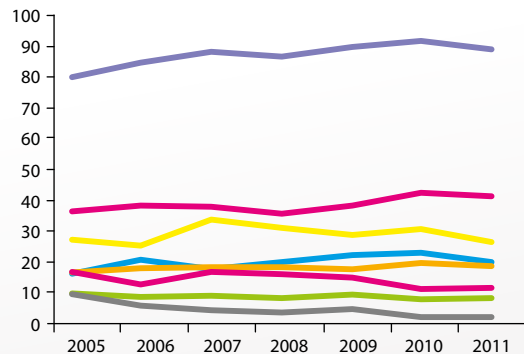
Eestis oli Veterinaar- ja Toiduameti andmetel (seisuga 29.02.2012) 31 piima käitlevat ettevõtet, neist kaks olid arenduskeskused ning üks tegeles vaid toorpiima kokkuostuga. Veterinaar- ja Toiduameti poolt tunnustatud tootmisüksusi oli aga 38, kuna paljudel ettevõtjatel oli mitu eraldi paiknevat tehast või muud käitluskohta. Tunnustatud ettevõtetest oli mahepõllumajanduslikuks töötlemiseks tunnustatud kolm talumeiereid, ekspordiluba Venemaale omas 14 tootmisüksust.

Viimastel aastatel on piimatoodete eksport ületanud impordi kolmekordselt. Eesti isevarustamise tase piimatoodetega on 160–170%.

Piimatööstustoodangust moodustab mahuliselt suurima osa joogipiim – 2011. aastal toodeti ligi 90 tuhat tonni joogipiima, mis moodustas ligi poole piimatoodete mahust. Toodangu mahu poolest järgnevad jogurt ja hapupiimajoogid ning koor ja hapukoor (joonis 5).

Joonis 5. Piimatoodete tootmine Eestis aastatel 2005–2011 (tuhat tonni)

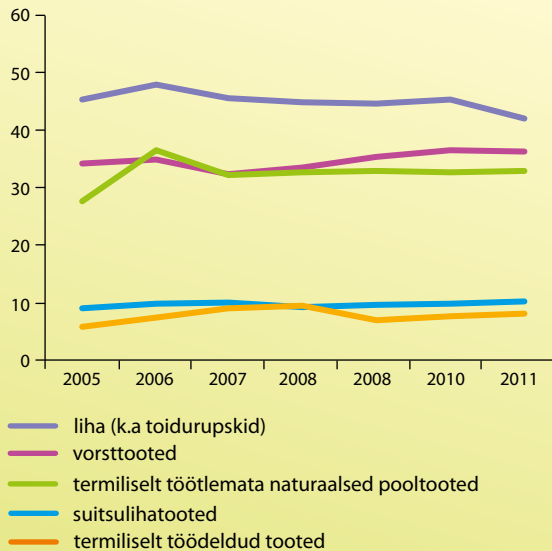

- joogipiim
- jogurt, hapupiimajoogid
- koor, hapukoor
- juust
- kohupiim, kohupiimatooted
- lõssi-, vadakupulber, TPA
- või
- täispiima- ja koorepulber

Allikas: Statistikaamet

Joonis 6. Lihatoodete tootmine Eestis aastatel 2005–2011
(tuhat tonni)

Allikas: Statistikaamet

Lihatööstus

Veterinaar- ja Toiduameti andmetel tegutses Eestis (seisuga 31.12.2011) 104 lihakäitlemisettevõtet, neist 5 tunnustatud ka mahepõllumajanduse seaduse alusel.

Viimastel aastatel on liha ja lihatoodete import olnud koguliselt 1,5–2 korda suurem kui eksport. Näiteks 2011. aastal oli liha ja lihatoodete sissevedu Eestisse 1,5 korda suurem kui väljavedu. Samas on Eesti võimalik isearustatuse tase sealiha puhul ligikaudu 100%, veiselihal 90–115%, linnulihal 60–70%. Imporditavast lihast moodustab suurema osa sea- ja linnuliha.

Lihatööstustoodangust moodustab mahuliselt suurima osa liha (koos toidurupskitega) – 2011. aastal toodeti seda 42 tuhat tonni, mis moodustas 32% lihatööstustoodangust. Mahu poolest järgnesid vorsttooted ja termiliselt töötlemata naturaalsed pooltooted lihast (joonis 6).

Teravilja töötlev tööstus

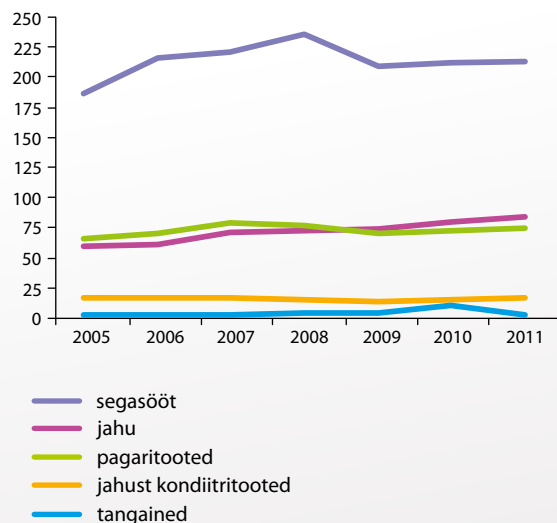
Statistikaameti kiirstatistika andmetel tegutses 2011. aastal teravilja töötlevas sektoris 135 ettevõtet. Teravilja töötlevad ettevõtted (pagari- ja makaronitoodete tootjad, jahu ja tangainete tootjad, valmis loomasöötade tootjad) on orienteeritud eelkõige siseturu teenindamisele.

Eestis toodetakse teravilja rohkem, kui tarbitakse: 2010/2011. saagiaastal oli isevarustatuse tase 105%.

Teraviljasaaduste toodangu maht 2011. aastal oli Statistikaameti andmetel ligi 375 tuhat tonni, sellest ligikaudu 55% moodustas segasööda tootmine, järgnesid teraviljajahu ja pagaritooted (joonis 7).

Joonis 7. Teraviljatoodete tootmine Eestis aastatel 2005–2011 (tuhat tonni)

MAHETOIT

Eestis suureneb pidevalt nende inimeste hulk, kes järgivad teadlikult tervisliku toitumise põhimõtteid. See trend on suurendanud nõudlust mahetoitu järele (tabel 1). Avalikkust huvitab peamiselt see, kust mahetooteid osta saab ja kuidas mahetoitu poes ära tunda. 2011. aastal ostis mahetoitu enda hinnangul regulaarselt 11% ja vahetevahel 55% elanikest.

Tarbijate nõudlus mahekauba järele on suurem kui pakkujate valmisolek seda turustada. Kuigi mahepõllumajanduslik taime- ja loomakasvatus on Eestis kiiresti laienenud, valmistavad jätkuvalt probleemi mitmete tootegruppide väikesed toodangumahud ja kesine töödeldud mahetooteite valik. See omakorda põhjustab imporditud mahetooteite järjest laialdasemat turustamist.

Mahepõllumajanduse arengukava 2007–2013 meetmed aitavad kaasa mahetooteite töötlemise ja turustamisega tegelevate

ettevõtete arvu suurendamisele. Arengukava eesmärk on suurendada 2013. aastaks kodumaiste mahetooteite osa Eesti toiduturul 0,15%-lt 3%-ni. 2011. aasta alguseks oli kodumaiste mahetooteite turuosa 0,36%.

Eesti mahepõllumajanduse registris oli 2012. aasta septembris 151 mahetooteite töötlemise, pakendamise, ladustamise ja turustamisega tegelevat ettevõtet, mahetöötlemisega tegeleb neist 1/3. Mahetöötlemine annab hea võimaluse väikestele ettevõtetele eristuda n-õ peavoolu toiduainetööstusest ja tõmmata seeläbi oma toodangule suuremat tähelepanu. Mahetooteite jõuavad ostjateni peamiselt otsemüügi ja ökopoodide kaudu, järjest rohkem leiab mahetooteite ka tavapoodidest.

Tabel 1. Mahetooteite töötlemise mahud aastatel 2008–2011 (tonni)

Toidugrupp	2008	2009	2010	2011
Piimatooted	245,9	220,6	145,0	151,8
Liha, lihatooted	23,3	53,3	177,0	102,7
Tera- ja kaunviljatooted	279,5	660,8	370,0	617,0
Pagaritooted	62,0	70,4	96,0	114,3
Taimeteed, ürdid, maitseained	3,5	4,4	3,2	5,4
Tooted puu- ja köögiviljadest, kartulist, marjadest, sh metsamarjad	58,6	135,9	162,1	269,0
Mesi lisanditega	0,2	0,3	0,3	0,5
Külmutatud kasemahl	–	–	4,0	–
Külmpressitud toiduõli	–	–	2,3	6,9
Kalatooteid	–	–	–	11,3
Sojatooteid	–	–	–	1,0
Pärm	–	–	–	4,6

TARBIMINE

Eesti elanike toidulaud on muutunud väga rikkalikuks. Endiste aegadega võrreldes on eriti suurenenud valmistoidu osakaal, teadlike ostjate seas võivad üha enam populaarsust mahe- ja loodustooted.

TNS Emor viib regulaarselt läbi uuringuid, selgitamaks välja Eesti elanike toitumisharjumusi ja toidukaupade ostueelistusi. 2011. aasta kohta läbiviidud uuringu põhjal ostab suur osa (42%) Eesti elanikest toidukaupu 2–3 korda nädalas. Toidukaupu ostetakse põhiliselt (76% tarbijatest) suurtest toidukauplustest. Väikepoodide ja turgude osatähtsus toidukaupade ostukohana väheneb pidevalt. Turgude osakaal oli kaubagrupidest suurem liha, kala ja kartuli ostudes, otse tootjalt ostetakse kõige enam mett.

Toidukaupade ostuvaliku tegemisel peavad Eesti elanikud üldiselt tähtsaimaks värskust, maitset ja kvaliteeti (väga tähtis vastavalt 89%-le, 89%-le ja 84%-le tarbijatest). Väga tähtsaks valikukriteeriumiks peetakse ka toote tervislikkust (62%) ja soodsat hinda (60%).

2011. aastal eelistas 60% tarbijatest osta valdavalt kodumaiseid toidukaupu. Toidukaup on muutunud anonüümsemaks, selle päritolumaad leida on keeruline (88% elanikest koges raskusi kodumaise toidukauba eristamisel), seetõttu on tarbijal ka raske kodumaist eelistada. Kodumaist toodangut osteti kõige rohkem sellistes kaubagrupidest nagu kartul, suitsuvorst ja sink, jogurt, juust. Kodumaine toidukaup oli 2011. aastal tarbijate ettekujutuses eelkõige harjumuspärase maitsega, värskel ja usaldusväärne.

Elanike hinnatundlikkus on viimastel aastatel olnud väga kõrge. Majandussurutise ja hinnatõusu tõttu muutis 2011. aastal toidukaupade ostu- ja tarbimisharjumusi 49% elanikest, sh tunduvalt 17% ja mõningal määral 32%. 2011. aasta märksõnadeks olid odavam toit ja tihedam toiduainete hindade vaatamine.

2011. aasta uuringu tulemuste põhjal võib öelda, et toiduainete tarbimise tulevikusuunad Eestis on tervislikum toitumine, väljas söömiste arvu vähenemine, kiiresti valmivad toidud ning kohaliku toidu tarbimise suurenemine.

VÄLISKAUBANDUS

Põllumajandussaadusi (HS 1-24) eksporditi 2011. aastal 1013,7 mln euro väärtuses, mis moodustas 8,4% kogu Eesti ekspordist. Impordi maht oli 1239,4 mln eurot, mis moodustas 9,8% kogu vabariigi 2011. aasta impordist. Põllumajandussaaduste kaubavahetuse defitsiit oli 2011. aastal 225,7 mln eurot, mis on 2010. aastaga võrreldes suurenenud 19,5%. Põllumajanduskaubanduse 2011. aasta maht kasvas 2010. aastaga võrreldes 21,3% võrra, sealjuures eksport kasvas 21,4% ja import 21,3% võrra.

Karastusjooke, õlut ja alkoholi eksporditi 2011. aastal 175,2 mln euro eest, mis moodustas 17,3% kogu ekspordi mahust; järgnesid piim ja piimatooted (HS gr 4, 21) 16,6%-ga ning kala

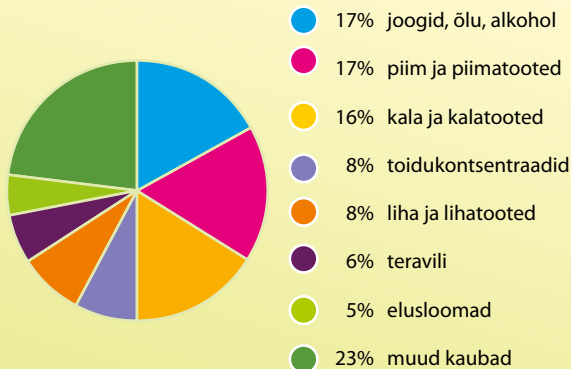
ja kalatooted 15,7%-ga (joonis 8).

Põhilised kaubanduspartnerid 2011. aasta ekspordis olid Venemaa 20%, Soome 17%, Läti 16%, Leedu 11%, Saksamaa 6%, Rootsi 4%, Taani 4%, Holland 3%, Ukraina 2%.

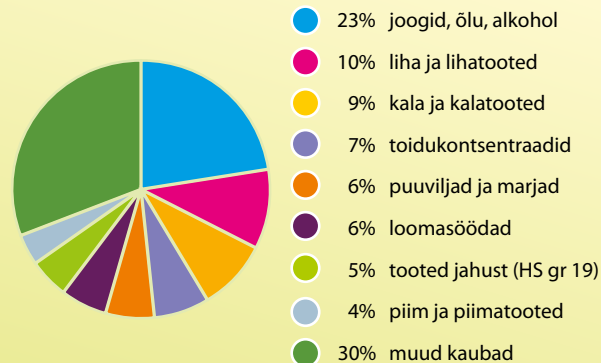
Põllumajandussaaduste impordist moodustasid 2011. aastal kõige suurema osa karastusjoogid, õlu ja alkohol (22,7%), järgnesid liha ja lihatooted 9,6%-ga ning kala ja kalatooted 8,7%-ga (joonis 9).

2011. aasta impordis olid põhilised kaubanduspartnerid Läti 18%, Leedu 12%, Soome 12%, Saksamaa 8%, Holland ligi 8%, Poola 7%, Suurbritannia 6%, Taani 5%, Rootsi 4%, Prantsusmaa 3%, Hispaania ligi 3% ning Itaalia 2%.

Joonis 8. Põhikaubandussüsteemi ekspordi (HS 1-24) struktuur 2011. aastal

Joonis 9. Põhikaubandussüsteemi impordi (HS 1-24) struktuur 2011. aastal

TOIDUOHUTUS

Olgugi et meie igapäevane toit on praegusel ajal ohutum kui kunagi varem, tuleb ikkagi kogu maailmast teateid toiduga seotud tervisehädadest ning inimeste ja loomade haiguste vahelistest seostest. See on suurendanud inimeste huvi toiduohutuse ja põllumajandussaaduste tootmise meetodite (mahetootmine, tavatootmine, geneetiline muundamine) vastu.

Toidukaupade liikumisega maailma erinevate turgude vahel kaasneb paratamatult risk tarbijate tervisele, seetõttu pöörab Euroopa Liit toiduohutusele väga suurt tähelepanu.

Euroopa Liidu toiduohutuspoliitika põhimõte on kohaldada „laudast lauari“ lähenemisviisi, mis hõlmab kõiki toiduahela valdkondi, alates loomasööda tootmisest kuni tarbija toidulauani välja. Sellise kõikehõlmava lähenemisviisi puhul on selgelt määratletud ka toidu- ja söödakäitlejate vastutus. Eesmärgiks on tagada tarbijale ohutu ja igakülgset nõuetele vastav toit. Selle teeb võimalikuks kogu toidukäitlemise ahelaga seotud tegevuste – toidutoorme tootmisest kuni selle tarbijale kättesaadavaks tegemiseni – nõuetekohasus ja selle tagamine. Teisalt peab olema tagatud ka toidu kohta piisava ja tõese teabe jõudmine tarbijani, mille alusel oleks võimalik teha oma valikud.

Toidu valdkonda (st toidutoorme ja toidu käitlemist, toidu- ja söödakäitleja vastutust ja enesekontrolli ning riiklikku järelevalvet) reguleerib Eestis toiduseadus ning Euroopa Parlamendi ja EL Nõukogu määrus 178/2002/EÜ. Lisaks toiduseadusele ja selle rakendusaktidele reguleerivad toidu valdkonda ka teised seadused ja nende rakendusaktid ning otsekohalduvad Euroopa Liidu õigusaktid.

Vastavalt toiduseadusele teostavad Eestis riiklikku järelevalvet Veterinaar- ja Toiduamet, Tarbijakaitseamet ning Maksu- ja Tolliamet. Veterinaar- ja Toiduamet teostab riiklikku järelevalvet kõigis käitlemisvaldkondades (põllumajandussaaduste tootmine ja tooraine esmane töötlemine, toiduainetööstus, hulgimüük, jaemüük, toitlustus, toidu vedu, toidu import). Tarbijakaitseamet teostab riiklikku järelevalvet jaekaubandusettevõtetes toidu kohta teabe esitamise nõuete täitmise ning esitatud teabe õigsuse üle. Maksu- ja Tolliamet kontrollib teatud juhtudel piiripunktides toidupartiidega kaasasolevaid dokumente.

Euroopa Liidus hästitoimiv järelevalveasutuste koostöö võimaldab saada kiiret informatsiooni teistes liikmesriikides puhkenud loomataudidest ja toidukriisidest. Eesti on siiani suurematest toidukriisidest pääsenud.

EESTIS KASUTATAVAD TOIDUMÄRGISED

KÖLBLIK KUNI

„Kõlblik kuni“ märgistusega toitu pole lubatud pärast märgitud kuupäeva müüa, jagada ega tarbida, kuna hiljem võivad hakata toidus arenema tervisele ohtlikud mikroorganismid.

PARIM ENNE

„Parim enne“ märgistusega toitu tohib müüa ka pärast märgitud kuupäeva, kui toit on veel kvaliteetne ja ostjat teavitatakse „parim enne“ kuupäeva möödumisest.

Identifitseerimismärk

Identifitseerimismärki kasutatakse loomse toidu nagu liha, kala, piima ja muna ning nendest valmistatud toodete puhul. Ovaalse piirjoone sees on järgmised andmed: ettevõtte asukohariigi nimetus (nt EESTI või EE), ettevõtte tunnustamise number ja tähtede kombinatsioon Euroopa Liidu tähistamiseks vastava riigi keeles (nt EÜ).

Lipumärk

Eesti lipumärgiga on tähistatud Eestis valmistatud toiduained.

Tunnustatud Eesti maitse

Toote põhitooraine pärineb 100%-liselt Eestist ning toode on edukalt läbinud laboratoorse ja sensoorse hindamise. Märki võivad taotleda vaid Eestis registreeritud ettevõtted.

Tunnustatud maitse

Märk näitab kõrget kvaliteeti, selle tooraine võib pärineda nii Eestist kui mujalt. Märki võivad taotleda kõik Euroopa Liidu ettevõtted.

Eesti parim toiduaine

Iga-aastase Eesti toidukonkursi võitja. Toode on valmistatud Eestis tegutsevas ettevõttes.

Eestis kasvatatud

Eestis kasvatatud kõrge kvaliteediga aiasaadus, mis vastab Euroopa standardi kõrgema klassi nõuetele.

Ökomärk

Eesti mahepõllumajanduse seaduse kohaselt toodetud ja kontrollitud toode, mille tootmisel on rangelt piiratud keemiliselt sünteetisid sisendite kasutamine, keelatud on GMO ja mineraalsete lämmastikväetiste kasutamine.

Euroopa Liidu mahepõllumajanduse märk

Toode on saadud Euroopa Liidu mahepõllumajanduse nõudeid järgides, kusjuures on rangelt piiratud keemiliselt sünteetisid sisendite kasutamine, keelatud on GMO ja mineraalsete lämmastikväetiste kasutamine.

GDA

GDA märgistus näitab, kui palju annab antud toidu- või joogiportsjoni tarbimine päevasest soovituslikust kogusest energiat ja tervise seisukohalt olulisemaid toitaineid (nt rasvad, küllastunud rasvhapped, suhkrud).

Euroopa Liidu kaitstud päritolunimetuse märk

Toote tooraine pärineb kindlast geograafilisest piirkonnast ning tootmine, töötlemine ja valmistamine toimuvad selles samas piirkonnas. Toote kvaliteet või omadused tulevad geograafilise piirkonna loodus- ja inimfaktoritest.

Euroopa Liidu kaitstud geograafilise tähise märk

Vähemalt üks tootega seotud etapp (tootmine, töötlemine või müügiks ettevalmistamine) on toimunud määratletud geograafilises piirkonnas. Toote seos geograafilise piirkonnaga võib põhineda ka mainel.

Euroopa Liidu garanteeritud traditsioonilise eritunnuse märk

Toode on kas traditsioonilisest toorainest, traditsioonilise koostisega või töödeldud/toodetud traditsioonilisel viisil ja erineb sellega teistest samalaadsetest toiduainetest. Toote tõendatud kasutamine peab olema toimunud vähemalt 25 aastat.